

החכם עיניו בראשו

הקשר בין ראייה לחכמה מובע בצורה מפורשת בפסוק הנודע מקהלת: "הַחֲכָם עֵינָיו בְּרֹאשׁוֹ וְהַפְּסִיל בְּחֹשֶׁךְ הוֹלֵךְ" (ב, יד). קשר זה קיים בלשונות רבות. לדוגמה: המילה היוונית idein ומקבילתה הלטינית videre – פירושו 'לראות' וגם 'לדעת', ובאנגלית אומרים "I see" במשמעות 'אני מבין'.

הידיעה הראשונה של האדם מתוארת כפקיחת עיניים: "כִּי יִדַע אֱלֹהִים כִּי בְיוֹם אֶכְלָכֶם מִמֶּנּוּ וְנִפְקַחוּ עֵינֵיכֶם וְהִיִּיתֶם כְּאֱלֹהִים יִדְעִי טוֹב וְרָע... וְתִפְקַחְנָה עֵינֵי שְׂנֵיהֶם וַיִּדְעוּ כִּי עִירָמִם הֵם וַיִּתְפָּרוּ עֲלֵה תְאֵנָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם חֲגֹרֶת" (בראשית ג, ה-ז).

הפועל **רָאָה** עצמו משמש גם לראייה שכלית: הבנה, ידיעה, הערכה נכונה, חשיבה. למשל: "לָמָּה צָמְנוּ וְלֹא רָאִיתָ עֵינֵינוּ נִפְשָׁנוּ וְלֹא תִדְעֵ" (ישעיהו נח, ג).

גם כמה ניבים קושרים את הראייה לפעולה שכלית:

טחו עיניו מראות – 'לא הבחין במתרחשי' 'לא העריך נכון את המציאות' (על פי ישעיהו מד, יח: "לֹא יָדְעוּ וְלֹא יָבִינוּ כִּי טַח מִרְאֹת עֵינֵיהֶם מִהַשְׁכִּיל לְבָתָּם");

צא וראה, בוא וראה – 'שים לב', 'תן דעתך' (מלשון חז"ל);

הרחיק ראות – 'ראה למרחוק', 'העריך נכון את הצפוי' (על פי לשונות אירופה).

אחד השורשים המגלמים את שתי המשמעויות הוא השורש **בין**. במשמעות של ראייה יש לנו הפועל **התבונן** ובמשמעות של חכמה הפועל **הבין** וכן **נבון**, **תבונה**, **בינה** ו**תבונה** וכמובן הצירוף **כמובן**. בתנ"ך הפועל **התבונן** משמש גם במשמעות של הבנה: "יָדַע שׁוֹר קִנְהוֹ, וְחִמּוֹר אָבוֹס בְּעֲלָיו, יִשְׁרָאֵל לֹא יָדַע, עַמִּי לֹא הִתְבֹּנֵן" (ישעיהו א, ג).

שורש נוסף הנושא את שתי המשמעויות הללו הוא **שכל/סכל**: **שָׁכַל**, **מִשְׁכִּיל** ו**הַשְׁכִּיל** מכאן והסתכל מכאן. הפועל **הסתכל** – הגזור מן **שָׁכַל** – מוכר לנו מן הארמית של המקרא: **מִשְׁתַּכֵּל** (דניאל ז, ח). לעברית הוא חדר בתקופת חז"ל בהשפעת הארמית שבה הוא פועל רגיל. הכתיב בסמ"ך הוא כדרך לשון חכמים במילים רבות (אירוסין, תפיסה ועוד). נעיר כי לצד המילים מן השורש הזה המביעות חכמה יש מילים המביעות את ההפך: **סָכַל**, **סְכָלוּת**. ואולם מבחינה היסטורית ייתכן שמדובר בשני שורשים נבדלים.

ומיהו **פיקח**? מי שעניו פקחות ממש, ההפך מן עיוור, ומי שעניו פקחות במשמעות מושאלת, כלומר חכם. הנה שני פסוקים המלמדים על ההקבלה: "וְשִׁחַד לֹא תִקַּח כִּי הַשִּׁחַד יַעֲזֹר **פְּקָחִים**..." (שמות כג, ח); "וְלֹא תִקַּח שִׁחַד כִּי הַשִּׁחַד יַעֲזֹר **עֵינֵי חֲכָמִים**..." (דברים טז, יט).

הראייה קשורה לא רק לחכמה השכלית אלא גם לחכמה הנבואית. לכן הנביא נקרא גם **רוֹאֵה** ו**חוֹזֵה**; שלושתם התכנסו בפסוק אחד בדברי הימים: "וַיִּדְבְּרֵי דָוִד הַמֶּלֶךְ הָרִאשֹׁנִים וְהָאַחֲרָנִים הַנֶּחֱמָדִים עַל דְּבָרֵי שְׂמוּאֵל הָרִאֶה וְעַל דְּבָרֵי נְתָן הַנְּבִיא וְעַל דְּבָרֵי גֵד הַחֲזֵה" (א כט, כט). **חֲזוֹן** הוא מראָה שרואה הנביא, ומכאן גם דבר הנביא. ובימינו חזון הוא שאיפה אידיאלית של אדם, של ארגון או של חברה. נסיים בפסוק ממשלי בן סירא: "בְּאֵין אִישׁוֹן יַחְסֹר אוֹר, וּבְאֵין דַּעַת תַּחְסֹר חֲכָמָה" (ג, כה).